

Subjectiviteit in journalistieke berichtgeving

Ontwikkelingen in de journalistiek tussen 1948 en 2013

Bachelorscriptie

Studie	BA Communicatie- en informatiewetenschappen
Naam	Yentl Vermeulen
Studentnummer	3662713
Universiteit	Utrecht
Eerste begeleider	dr. J.N. den Ouden
Tweede begeleider	dr. W.H.M. Smulders
Datum	24 juli 2013

Samenvatting

De journalistieke berichtgeving in Nederland is de afgelopen decennia sterk veranderd. Dit is mede veroorzaakt door de ontzuiling van de Nederlandse samenleving vanaf de jaren zestig. De hechte verbindingen tussen dagbladen en politieke en religieuze stromingen waren aan het breken. Journalisten waren niet meer afhankelijk van de zuil waar zij voor schreven maar konden op een subjectieve en opiniërende manier de werkelijkheid esthetiseren (Ruiter, 1996, p. 312). Vanaf 1980 werd het nieuws persoonlijker en daardoor kon het publiek zich er beter in vinden. De concurrentie tussen kranten nam toe en subjectieve berichtgeving werd een middel om meer lezers aan de krant te binden. Het nieuws kwam dichterbij de lezer te staan (RMO, 2003, p. 85). Uit eerder onderzoek bleek dat de bron steeds vaker aan het woord kwam in het nieuws (Piers, 2009; Vis, 2011).

Of de journalistiek de afgelopen vijftig jaar subjectiever is geworden wordt in dit onderzoek onderzocht door antwoord te geven op de vraag: *Wat is er veranderd in de journalistieke berichtgeving van Nederlandse dagbladen uit 1948, 1980 en 2013 met betrekking tot subjectiviteit?* Hiervoor is een corpus opgesteld van 53 nieuwsberichten uit 1948, 1980 en 2013. De nieuwsberichten hadden het onderwerp troonopvolging en kwamen uit de dagbladen *NRC*, *Trouw* en *de Volkskrant*.

Om de verandering in de journalistieke berichtgeving te analyseren werd gekeken naar het perspectief en subjectieve indicatoren van de journalist. Door een koppeling van deze begrippen kon de vertelafstand tussen de wereld van de journalist en de wereld van de bron aangegeven worden. Er werd onderscheid gemaakt tussen vijf perspectieven: personageperspectief, neutrale vertellerstekst, tekstinterferentie en de scenisch en panoramisch subjectieve verteller. De subjectiviteit van de journalist kwam naar voren door de volgende indicatoren: deiktische elementen, conatieve woorden, modale bijwoorden, modale werkwoorden, particulier taalregister, ingebed citaat, syntactische verstoring, en tekstinterferentie vooraf of volgend. De vertelafstand tussen de lezer en de bron werd aangegeven op een schaal van 1 tot 5.

Uit de resultaten bleek een afname van de scenisch subjectieve verteller tussen 1948, 1980 en 2013. In 1948 werden ook meer subjectieve indicatoren van de journalist gevonden dan in 1980 en 2013. In de artikelen van 1948 stelde een verteller zich dus subjectiever op in vergelijking met 1980 en 2013. Bij het subjectieve vertellersperspectief is de lezer zich bewust dat de journalist aan het vertellen is en de lezer een bemiddelde toegang heeft tot de werkelijkheid. In 1948 was de vertelafstand daardoor groot.

In 1980 en 2013 bleek vervolgens een toename van het personageperspectief en tekstinterferentie ten opzichte van 1948. Er kwam meer subjectiviteit van de bron in de teksten. Doordat de bron zelf aan het woord is bij het personageperspectief is er een zeer kleine vertelafstand tussen de lezer en de bron. Door de toename van het personageperspectief in 1980 en 2013 werd de vertelafstand gemiddeld kleiner. De vertelafstand nam vooral af tussen 1948 en 1980, vanaf 1980 bleef de vertelafstand ongeveer gelijk.

De journalist zelf is dus niet subjectiever gaan schrijven maar er kwam meer subjectiviteit in de tekst door een toename van het personageperspectief. Bij de verandering van subjectiviteit in journalistieke teksten werd geen significant verschil gevonden tussen 1980 en 2013. De resultaten uit de nieuwsberichten in 1980 en 2013 kwamen overeen. De verandering van subjectiviteit in journalistieke teksten vond dus al plaats in 1980.

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	2
Inhoudsopgave	3
1. Inleiding	4
2. Aanleiding.....	6
2.1 Cultuurhistorische context	6
2.2 Subjectieve indicatoren.....	7
2.3 Perspectief.....	8
2.4 Erzähldistanz.....	10
3. Probleemstelling.....	11
4. Methode	12
4.1 Corpus.....	12
4.2 Operationalisering.....	13
4.3 Verwerking van de gegevens.....	18
5. Resultaten.....	19
5.1 Perspectief.....	19
5.2 Indicatoren van subjectiviteit.....	20
5.3 Vertelafstand	21
6. Conclusie	22
7. Discussie	24
7.1 Relatie met voorgaand onderzoek	24
7.2 Vervolgonderzoek.....	25
8. Literatuur	26
Bijlage 1 - Overzicht corpus	27
Bijlage 2 - Analyse voorbeeld	29

1. Inleiding

In 1948 begon een krantenbericht over de inhuldiging van Juliana als volgt: *“Reeds vroeg in de morgen dreunden gisteren over de hoofdstad de 201 saluutschoten van de in de haven liggende oorlogsbodems ter verkondiging van de dag van inhuldiging: de hemel was bewolkt, maar de somberheid er van werd verdreven door het gebeier van de klokken en door koraalmuziek van de peristyle van de Nieuwe Kerk op de Dam, het podium van deze dag, waar velen zich de avond tevoren reeds een plaats hadden veroverd”* (Volkskrant, 6 september 1948).

In dit citaat geeft de journalist in grote lijnen een beschrijving van de inhuldiging van Juliana in Amsterdam. Een lezer is zich er bij dit citaat van bewust dat een journalist aan het woord is. Een hedendaags artikel over de kroning van Willem-Alexander begon als volgt:

“Is die blonde schone prinses Letizia van Spanje? En hé, wat draagt de Marokkaanse prinses Lalla Salma voor vreemd gewaad? In het uur voor de inhuldiging vergapen velen in de Nieuwe Kerk zich aan de royals” (Volkskrant, 1 mei 2013).

Dit citaat begint met de gedachten van iemand die aanwezig was bij de inhuldiging in de Nieuwe Kerk op 30 april 2013. In dit citaat is de afstand tot de gebeurtenis kleiner doordat het de tekst van iemand is die bij gebeurtenis aanwezig was. De citaten uit 1948 en 2013 illustreren de verandering die in de journalistieke berichtgeving heeft plaatsgevonden. De journalistiek is subjectiever geworden door de mening van de bron of een subjectieve journalist naar voren te laten komen in plaats van de neutrale journalist.

De journalistieke berichtgeving veranderde doordat vlak na de Tweede Wereldoorlog er sprake was van ontzuiling in de Nederlandse samenleving. Dagbladen waren niet meer gebonden aan een politieke of religieuze stroming. Door deze verandering kregen lezers zelf de keuze welk dagblad ze lazen. De concurrentie tussen dagbladen nam toe en journalisten moesten er voor zorgen dat de lezersaantallen van de kranten hoog bleven. De berichtgeving werd persoonlijker en subjectiever zodat lezers zich er beter in konden vinden (RMO, 2003).

De verandering van de journalistieke berichtgeving in Nederlandse dagbladen tussen 1948, 1980 en 2013 wordt in dit onderzoek empirisch onderzocht. Het perspectief waaruit een journalist schrijft en de afstand die een journalist inneemt ten opzichte van de gebeurtenis werden bepaald met behulp van subjectieve indicatoren. De subjectieve indicatoren werden per zin geanalyseerd. Daarvoor hebben we verschillende journalistieke teksten uit de *Volkskrant*, *NRC* en *Trouw* geanalyseerd.

In de aanleiding wordt een beschrijving gegeven van de historische context, eerder onderzoek en de manier waarop wij daar een aanvulling op doen. In hoofdstuk 3 volgt de

probleemstelling inclusief onderzoeksvraag en deelvragen. In hoofdstuk 4 wordt het corpus en de operationalisering van het onderzoek beschreven. De resultaten volgen in hoofdstuk 5 waarin antwoord wordt gegeven op de deelvragen. Tenslotte wordt in hoofdstuk 6 een conclusie getrokken en volgt in hoofdstuk 7 de discussie.

2. Aanleiding

2.1 Cultuurhistorische context

Vanaf 1950 hebben zich verschillende ontwikkelingen in de westerse wereld voorgedaan die invloed hadden op de journalistiek. Modernisering is het overkoepelende begrip voor een reeks veranderingen op technologisch, economisch, cultureel, politiek en sociaal terrein (Ruiter, 1996, p. 14). Tijdens het moderniseringsproces werden stappen gezet tot culturele nivellering, waardoor de grenzen tussen verschillende bevolkingslagen in de samenleving vervaagden (Ruiter, 1996, p. 17-18).

In de jaren vijftig werden politiek, onderwijs en het sociale leven in Nederland nog beheerst door politieke en levensbeschouwelijke stromingen. Mensen behoorden op basis van politieke of religieuze overtuiging tot een bepaalde groep. Er was sprake van verzuilde samenleving waarbij verschillende ideologische tegenstellingen naast elkaar bestonden (RMO, 2003, p. 71-73). Elke maatschappelijke stroming had een eigen dagblad. De katholieke dagbladen waren onderworpen aan kerkelijk gezag, de socialistische dagbladen waren eigendom van een partij of vakbeweging, de protestantse dagbladen waren verbonden aan gelijkgestemde partijen en de liberale dagbladen waren ondergeschikt aan liberale partijen. De inhoud en het publiek dat het dagblad las was afhankelijk van de politiek of religieuze stroming. De dagbladen hadden daarom een stabiele lezers- en advertentiemarkt (RMO, 2003, p. 73).

In de tweede helft van de twintigste eeuw veranderde er veel tijdens het moderniseringsproces: de bevolking groeide, er was een explosieve welvaartsstijging, de jongere generatie kreeg mogelijkheden tot hoger onderwijs, de steden groeiden en het platteland begon te verstedelijken (Ruiter, 1996, p. 29). De modernisering was ook zichtbaar in de journalistiek. Er was sprake van 'verzelfstandiging' en 'professionalisering' van de media. Verzelfstandiging kwam tot uitdrukking in redactionele uitbreiding, vernieuwing en specialisering van (deel)redacties. Professionalisering kwam tot uitdrukking in een groeiende aandacht voor het vak en de beroepsopleidingen. De verzelfstandiging en professionalisering zorgden ervoor dat de journalistiek eigen belangen versterkte ten opzichte van de belangen van de politiek. De hechte verbindingen tussen de media en de politiek-maatschappelijke organisaties waren hierdoor aan het breken. Men ging minder participeren in traditionele instellingen als kerkgenootschappen, politieke partijen en vakbonden. Dit resulteerde in een steeds geringere verbondenheid met de normen en waarden van de eigen groep en het vervagen van grenzen met andere groepen, de ontzuiling trad in (RMO, 2003, p. 75-77).

Vanaf de jaren zestig nam de overheid een stap terug, de markt ging werken op de kracht van vraag en aanbod en de concurrentie nam toe. Er ontstond daardoor een autonome journalistieke cultuur waarbij de lezers niet meer verbonden waren aan een specifiek dagblad. Grote uitgevers investeerden in kwaliteit en kwantiteit van hun kranten om nieuwe lezers naar zich toe te trekken. Er

werden investeringen gedaan in nieuwe en grote drukpersen en in gekwalificeerd en technisch personeel. Er kwam een actuele en complete berichtgeving in de kranten inclusief foto's, grafieken en kleurendruk. De kranten namen ook in omvang toe (RMO, 2003, p. 77). Kranten die niet snel genoeg reageerden op deze veranderingen waren genoodzaakt te stoppen of te fuseren. Het aantal zelfstandige dagbladen daalde daarmee tussen 1960 en 1975 (RMO, 2003, p. 75).

Mede door de ontzuiling van de samenleving veranderde de journalistieke berichtgeving. Tot 1960 brachten journalisten en commentatoren een scherpe scheiding aan tussen feitelijk nieuws en beschouwende opinie. De publieke opinie werd beschreven door deskundig commentaar over de politiek (RMO, 2003, p. 83). Rond 1980 gingen journalisten experimenteren met zowel de vorm als de inhoud, de journalist legde daarmee meer eigenheid en persoonlijkheid in de tekst. Ook de naam van de journalist werd in toenemende mate aan het artikel verbonden. In Amerika werd deze stroming *New Journalism* genoemd. De scheidingslijn tussen feit en fictie in journalistieke berichtgeving nam af (RMO, 2003, p. 84). Journalisten wilden niet langer diepzinnige waarheden over de werkelijkheid beschrijven maar gingen op een subjectieve, opiniërende en literaire manier de werkelijkheid esthetiseren (Ruiter, 1996, p. 312).

Door deze subjectieve manier van schrijven vond er ook een wisseling van perspectief plaats. Eerst werd het nieuws door de bril van een politiek of een maatschappelijke stroming beschreven. Nu werd het nieuws vanuit de interpretatie van de burger of het publiek gebracht (RMO, 2003, p. 84). Ontzuilende dagbladen liepen bij deze ontwikkelingen voorop. Vanaf de jaren tachtig werd dit een middel om de lezer meer bij de krant te betrekken. Het nieuws werd persoonlijker en het publiek kon zich er beter in vinden. De lezer kreeg het idee dichterbij het nieuws te staan (RMO, 2003, p. 85).

Journalistieke teksten kregen met deze ontwikkelingen een steeds informeler karakter (Fairclough in Lok, 2009, p. 6). Informalisering in journalistieke berichtgeving wordt zichtbaar door een toenemende mate van conversationele en personaliserende elementen. Bij conversationalisatie wordt het gesproken discours overgenomen in het geschreven discours. Bij personalisatie wordt er een band opgeroepen tussen journalist en lezer, er wordt geen onpersoonlijke tekst geschreven maar er ontstaat interactie tussen de journalist en de lezer (Fairclough in Lok, 2009, p. 5-6).

2.2 Subjectieve indicatoren

Tussen 1950 en 2002 kwam de lezer dichterbij het nieuws te staan door het gebruik van tekstuele kenmerken als *vox pop's*, *nano-narratieven* en *directe redes* in de journalistieke berichtgeving (Piers, 2009). In een *vox pop* wordt de mening van een willekeurig iemand die een gebeurtenis evalueert in de tekst beschreven. Een *vox pop* is dus de mening van een burger en niet van een autoriteit. Er is bijvoorbeeld een nieuwsbericht over een gebeurtenis, de mening van iemand die iets met de gebeurtenis te maken heeft wordt gevraagd en daar wordt een citaat van gegeven in de tekst (Piers,

2009, 24). Het *nano-narratief* is een klein verhaal, het is een onderdeel in de tekst dat eventueel weggelaten kan worden. Het is geen nieuwsfeit maar het wordt gebruikt om het nieuws te illustreren. Het verschil met een *vox pop* is dat het hier gaat om een aparte scene in een artikel. Er wordt niet door iemand verteld maar over iemand verteld (Piers, 2009, 24). Bij een *directe rede* worden de letterlijke woorden van iemand herhaald in de tekst. De bron wordt op deze manier volledig verantwoordelijk gesteld voor de informatie van de uiting (Sanders in Piers, 2009, p. 33).

Met een *vox pop*, *nano-narratief* of *directe rede* krijgt een bron dus de mogelijkheid om te spreken. Er bleek een toename van het aantal *vox pop*'s en *nano-narratieven* en *directe redes* tussen 1950 en 2002. In de teksten uit 1950 werd het nieuws meestal beschreven door de presentatie van feiten. De teksten in 2002 werden informeler door het aanhalen van persoonlijke meningen, ervaringen en woorden van betrokkenen door middel van *vox pop*'s, *nano-narratieven* en *directe redes* (Piers, 2009, 70). Door het toevoegen van deze tekstuele kenmerken wordt een tekst persoonlijker en met deze personalisering trad er informalisering op binnen journalistieke teksten (Piers, 2009, 71).

Eerder onderzoek (Vis, 2011) onderzocht subjectiviteit van de bron door, net als Piers (2009), het aantal *directe redes* aan te duiden. Maar er werd ook gekeken naar indicatoren die subjectiviteit aanduiden zoals modale bijwoorden, modale werkwoorden, cognitieve werkwoorden en deiktische elementen (Vis, 2011, p. 29). Deze subjectieve indicatoren kunnen in de tekst voorkomen door zelfexpressie van de journalist of door een direct citaat van de nieuwsbron (Vis, 2011, p. 12).

Er bleek een toename van het aantal en de lengte van *directe citaten* tussen 1950 en 2002 zijn. Maar er werd een afname van het aantal subjectieve elementen van de journalist waargenomen. Het antwoord op de vraag of journalistieke berichten informeler worden, kan hiermee niet eenduidig worden beantwoord. De nieuwsberichten gingen niet lijken op conversatie maar namen meer conversatie op in de vorm van letterlijk geciteerde taal. Dagbladen zijn gedurende de tweede helft van de twintigste eeuw informeler geworden door het toenemende gebruik van informele *directe citaten*. De journalist is zelf juist neutraler gaan schrijven (Vis, 2011).

2.3 Perspectief

Uit de resultaten van Vis (2011) blijkt dat het bij onderzoek naar de subjectiviteit in journalistieke teksten van belang is een scheiding aan te houden tussen de subjectiviteit afkomstig van de bron of de journalist. Een perspectiefanalyse vormt een instrument om aan te tonen of het perspectief van de journalist of de bron naar voren komt (Lok, 2009, p.8). Deze perspectiefanalyse deed Lok (2009) op basis van de *mental space theory*. Bij de *mental space theory* wordt de tekst beschouwd als bestaande uit twee *mental spaces*. De *mental space* van de journalist wordt benoemd als *base*

mental space, ofwel vertellersperspectief (Fauconnier in Lok, 2009, p. 12). De *mental space* waarin het perspectief van de bron wordt gevolgd, wordt aangeduid met de term *embedded mental spaces*, ofwel personageperspectief (Lok, 2009, p.12). Met behulp van subjectieve indicatoren kan bepaald worden welk perspectief er in een tekstdeel gehanteerd wordt. Bij de *base mental space*, ofwel vertellersperspectief, is er sprake van een objectieve beschrijving van een nieuwsbericht. Bij de *embedded mental space*, ofwel personageperspectief, is er daarentegen sprake van een subjectieve beschrijving vanuit het oogpunt van de bron (Lok, 2009).

Lok (2009) kwam ook tot een derde perspectief: de mengvorm tussen het vertellersperspectief en personageperspectief. Daarbij lijkt het in de tekst te gaan om een direct citaat van de bron maar de aanhalingstekens ontbreken. Tekstueel bevindt de mengvorm zich binnen het perspectief van de bron. Maar de tekst wordt door de auteur niet expliciet ingekaderd als een bron, de journalist neemt geen afstand en de indruk ontstaat dat de informatie vertellerstekst zou zijn (Lok, 2009, 40).

In de teksten uit 1950 kwam het personageperspectief of een mengvorm tussen het personageperspectief en het vertellersperspectief vaker voor dan in 2002. De bron werd in 1950 vaker indirect aangehaald. In de teksten uit 2002 werden het vertellersperspectief en het personageperspectief meer gescheiden en werden bronnen vaker direct aangehaald.

Piers (2009), Vis (2011) en Lok (2009) kwamen allemaal tot de conclusie dat er een toename was van het aantal directe redes tussen 1950 en 2002. De subjectiviteit in nieuwsberichten is toegenomen doordat de bron vaker letterlijk in de tekst terugkomt. Maar er wordt uitgegaan van een simpele scheiding tussen het perspectief van de bron en journalist waarbij de journalist nieuwsberichten kan schrijven op een objectieve manier en de bron nieuwsberichten kan schrijven op een subjectieve manier. Er wordt geen rekening mee gehouden dat een journalist zelf ook subjectiviteit in een tekst aan kan brengen.

Het perspectief in journalistieke teksten moet daarom op een verfijndere manier beschreven worden. Smulders (2006) beschrijft drie perspectieven: het vertellersperspectief, personageperspectief en tekstinterferentie. Bij het vertellersperspectief is een tekst objectief geschreven. Zijn er geen subjectieve indicatoren aanwezig en de gedachte van een journalist of bron komt niet uit de tekst naar voren. Dit perspectief komt overeen met de *base space* van Lok (2009).

Bij het personageperspectief is de informatie afkomstig van een bron. Er wordt bijvoorbeeld een citaat van een bron aangehaald. Het gaat op dat moment niet meer om een objectieve beschrijving van het nieuws maar om een subjectieve beschrijving door de bron. Dit perspectief komt overeen met de *embedded space* van Lok (2009).

Uitgebreider dan Lok (2009) beschreef Smulders (2006) een derde perspectief. De Erlebte Rede of tekstinterferentie, als mengvorm van beide tekstsoorten. Bij tekstinterferentie draagt de tekst hoofdkenmerken van het vertellersperspectief maar bevat het tevens verschillende kenmerken uit het personageperspectief (Smulders, 2006). Er is sprake van tekstinterferentie wanneer een journalist zichzelf of een bron op een subjectieve manier openbaart via de tekst. Het gaat bij tekstinterferentie dus niet alleen om de mening van de bron maar ook om hoe de journalist zich op een subjectieve manier openbaart in de tekst. Deze drie vormen van perspectief zijn echter nog niet specifiek genoeg om een tekst grondig te analyseren. Om een volledige analyse naar subjectiviteit in journalistieke teksten te geven komen wij in dit onderzoek daarom met twee extra perspectieven van de subjectieve verteller. Dit zijn de scenische en panoramisch subjectieve verteller. Deze twee perspectieven zullen in hoofdstuk 4 beschreven worden.

2.4 Erzähldistanz

Met subjectieve indicatoren en het perspectief kan vervolgens de vertelafstand ofwel Erzähldistanz aangegeven worden (Smulders, 2006). Bij journalistieke berichtgeving is er altijd sprake van de wereld van de journalist en de wereld van de bron of de gebeurtenis. Een journalist kan de afstand tot een gebeurtenis groter maken door zichzelf te laten spreken, of door bijvoorbeeld te voorspellen wat er verder in het verhaal gebeurt. Een journalist kan de vertelafstand kleiner maken door gebruik te maken van het personageperspectief of tekstinterferentie (Smulders, 2006). Wanneer er bijvoorbeeld een direct citaat van een bron gegeven wordt is er sprake van het personageperspectief. Het personageperspectief leidt tot een zeer kleine vertelafstand, de lezer zit dicht bij de wereld van de bron en de journalist is afwezig.

Eerder onderzoek toont subjectiviteit in journalistieke teksten aan met subjectieve indicatoren (Vis, 2011; Piers, 2009) en een perspectiefanalyse (Lok, 2009). Hierbij wordt er vanuit gegaan dat vooral de bron subjectiviteit in journalistieke teksten aan kan brengen. Dit onderzoek bouwt verder op de perspectiefbeschrijving van Smulders (2006). Uit deze perspectiefbeschrijving blijkt dat een journalist zelf ook op verschillende manieren subjectiviteit in een tekst kan aanbrengen. Door subjectieve indicatoren te analyseren en hier vijf soorten perspectief en de vertelafstand aan te koppelen komen wij tot een aanvullende methode om de verandering van subjectiviteit in journalistieke teksten aan te tonen.

3. Probleemstelling

In dit onderzoek wordt de verandering van subjectiviteit in journalistieke berichtgeving tussen 1948, 1980 en 2013 onderzocht. De huidige bevindingen op het gebied van subjectiviteit in journalistieke teksten worden uitgebreid doordat we subjectieve indicatoren van de journalist, perspectief van de journalist en vertelafstand van de lezer tot de bron koppelen. Daarbij luidt de hoofdvraag:

Wat is er veranderd in de journalistieke berichtgeving van Nederlandse dagbladen uit 1948, 1980 en 2013 met betrekking tot subjectiviteit?

Specifiek richten we ons daarbij op de volgende deelvragen:

- Op welke wijze is het perspectief veranderd in Nederlandse journalistieke teksten tussen 1948, 1980 en 2013?
- Op welke wijze is het aantal subjectieve indicatoren van de journalist veranderd in Nederlandse journalistieke teksten tussen 1948, 1980 en 2013?
- Op welke wijze is de vertelafstand veranderd in Nederlandse journalistieke teksten tussen 1948, 1980 en 2013?

4. Methode

4.1 Corpus

Eerder onderzoek vergeleek journalistieke berichtgeving uit 1950 met hedendaagse artikelen. Er werd geen tussenjaartal genomen. In dit onderzoek worden ook journalistieke teksten uit 1980 geanalyseerd. In 1980 deden zich, zoals in de aanleiding beschreven, verschillende ontwikkelingen voor die invloed hadden op journalistiek. Kranten moesten als gevolg van de concurrentie die ontstond na de ontzuiling lezers naar zich toe trekken. De journalistieke berichtgeving werd informeler omdat journalisten het nieuws aantrekkelijker wilden maken voor de lezer. De verandering in de journalistieke berichtgeving analyseren wij daarom door te kijken naar teksten uit 1950, 1980 en 2013. Met drie verschillende jaartallen spreken we van een diachroon onderzoek.

Het onderwerp van de geanalyseerde teksten is de inhuldiging van een nieuwe koning of koningin. Er is voor dit onderwerp gekozen omdat er in 1948, 1980 en 2013 een troonopvolging plaatsvond in Nederland. In 1948 deed Wilhelmina na vijftig jaar afstand van de troon, Juliana was haar opvolger en werd in september 1948 ingehuldigd. In 1980 vond de volgende troonswisseling in Nederland plaats. Koningin Beatrix werd op 30 april 1980 ingehuldigd. In 2013 nam prins Willem-Alexander de troon over van koningin Beatrix. Op 30 april 2013 legde Willem-Alexander de eed af in de Nieuwe Kerk te Amsterdam.

De geanalyseerde artikelen met als onderwerp troonopvolging kwamen uit drie landelijke dagbladen: *NRC*, *de Volkskrant* en *Trouw*. Er is voor deze drie dagbladen gekozen omdat het grote Nederlandse dagbladen zijn en in 1948, 1980 en 2013 dagelijks nieuws uitbrachten. De artikelen uit 2013 waren online te vinden via de Krantenbank Lexis Nexis. Voor de artikelen uit 1948 en 1980 zijn wij naar de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag geweest. De kranten uit 1948 en 1980 stonden hier op een microfilm. Met een speciale computer zijn deze teksten te bekijken en te kopiëren. De teksten zijn gedigitaliseerd door ze over te typen.

In tabel 1 staat een overzicht van het aantal artikelen, het aantal zinnen per jaar, het gemiddeld aantal woorden per zin en het maximaal aantal woorden per zin in 1948, 1980 en 2013.

Tabel 1 Overzicht geanalyseerde artikelen per jaar				
	1948	1980	2013	Totaal
Aantal artikelen	18	17	18	53
Aantal zinnen	870	568	888	2326
Gemiddeld aantal woorden per zin. Gemiddelde (SD)	18 (13,1)	17 (11,5)	12 (7,8)	15,4 (11,2)
Maximum aantal woorden per zin	93	77	59	93

Tabel 1 toont dat er totaal 53 artikelen geanalyseerd zijn. Daarbij hebben we minder zinnen uit 1980 geanalyseerd dan uit 1948 en 2013. Dit is te verklaren doordat we in 1980 een tekst minder geanalyseerd hebben. Een tekst uit het *NRC* in 1980 was na het kopiëren vanaf de microfilm slecht leesbaar, daardoor is deze tekst niet aan de analyse toegevoegd. Alle titels van de geanalyseerde artikelen zijn per krant weergegeven in bijlage 1.

Uit tabel 1 blijkt dat de gemiddelde zinslengte afgenomen is. In 1948 bevatte een zin gemiddeld 18 woorden, in 1980 17 woorden en in 2013 12 woorden. De langste zin kwam uit 1948 en bevatte 93 woorden, in 1980 had de langste zin 77 woorden en in 2013 had de langste zin 59 woorden.

4.2 Operationalisering

De artikelen zijn zin voor zin geanalyseerd op de volgende kenmerken: perspectief, subjectieve indicatoren en vertelafstand. Met behulp van de subjectieve indicatoren hebben we het perspectief en vervolgens de vertelafstand bepaald. In bijlage 2 staat een analysevoorbeeld.

4.2.1 Perspectief

Voor de bepaling van het perspectief is gebruik gemaakt van het model van Smulders (2006). Er werd onderscheid gemaakt tussen de perspectieven: neutrale verteller, personageperspectief en tekstinterferentie. Hier werden vervolgens twee nieuwe perspectieven aan toegevoegd: de scenisch subjectieve verteller en de panoramisch subjectieve verteller.

Wanneer binnen een zin het perspectief veranderde werd deze zin als twee deelzinnen aangegeven. In voorbeeld 1 staat een zin die opgesplitst is omdat het perspectief binnen de zin veranderd.

Voorbeeld 1. Deelzin.

“Godzijdank, is die hergroepering gelukt, al ben ik wel enige tijd een heel peloton uit Utrecht kwijt geweest” aldus de Rhoades.

‘Elektrische wapenstok gevraagd’– *NRC*, 1 mei 1980

De zin: “Godzijdank, is die hergroepering gelukt, al ben ik wel enige tijd een heel peloton uit Utrecht kwijt geweest” is een citaat en daarmee geschreven vanuit het personageperspectief. Het zinsdeel ‘aldus de Rhoades’ is neutrale vertellerstekst. Het gaat hier om twee verschillende perspectieven in een zin. Het eerste deel werd gecodeerd als het eerste zinsdeel met een personageperspectief en het tweede zinsdeel werd gecodeerd als neutrale verteller.

De perspectieven worden in deze paragraaf beschreven van een kleine afstand tot de bron tot een grote afstand tot de bron of gebeurtenis. Een *personagetekst* is een geciteerde tekst van het personage. Voorbeeld 2 geeft een voorbeeld van een citaat dat wij als personagetekst hebben gecodeerd.

Voorbeeld 2. Personagetekst.

"Ik vond het heel mooi om te zien dat hij geroerd en aangedaan was toen hij zijn moeder toesprak."
Juiste ingrediënten maken van troonswisseling de gedroomde dag – Trouw, 1 mei 2013

Voorbeeld 2 is een citaat van een personage dat aanwezig was tijdens de kroning op 30 april 2013. In een personagetekst zitten veel subjectieve signalen, deze subjectieve signalen komen voor rekening van het personage. De subjectieve indicatoren die het personageperspectief aangeven zijn niet gecodeerd. In de resultatenverwerking wordt hier rekening mee gehouden.

Er was sprake van het perspectief *tekstinterferentie* wanneer de tekst de hoofdkenmerken draagt van het vertellerperspectief maar ook kenmerken uit het personageperspectief bevat. In voorbeeld 3 wordt een voorbeeld gegeven van tekstinterferentie.

Voorbeeld 3. Tekstinterferentie.

Op Koninginnedag stromen de mensen het centraal station uit. Jan loopt het damrak op. Waar zou het feest zijn vandaag?

In voorbeeld 3 is in de zin 'Waar zou het feest zijn vandaag?' sprake van tekstinterferentie. De zin bevat twee werelden: de wereld van de verteller die informatie verstrekt over Jan en daarbinnen de personagewereld van Jan die informatie geeft over de gebeurtenis waarbij hij aanwezig is. De verteller is aan het woord maar de lezer leest de gedachte van het personage Jan.

Bij een *scenisch subjectieve verteller* geeft de journalist zijn of haar persoonlijke mening weer in de tekst. In voorbeeld 4 staat een voorbeeld van een zin vanuit een subjectieve scenische verteller.

Voorbeeld 4. Scenisch subjectieve verteller.

In het uur voor de inhuldiging vergapen velen in de Nieuwe Kerk zich aan de royals.
'Hier wonen niet van die kakkers zoals in Wassenaar'- NRC, 1 mei 2013.

Uit voorbeeld 4 blijkt de subjectiviteit van de journalist. De journalist laat in deze zin blijken dat hij of zij aanwezig was bij de gebeurtenis. De gebeurtenis wordt op een subjectieve manier beschreven

vanuit het oogpunt van een journalist die zich op de scene bevindt. Subjectieve indicatoren verwijzen in dit geval naar de journalist.

Het perspectief van de neutrale verteller, *vertellerstekst*, werd toegewezen aan zinnen die geen subjectieve indicatoren bevatten. Voorbeeld 5 is een voorbeeld van een zin met het perspectief van een neutrale verteller.

Voorbeeld 5. Vertellerstekst.

In de Nederlanden regeert een nieuwe Koningin.
Tussen paleis en nieuwe kerk - Trouw, 7 september 1948.

In voorbeeld 5 zijn geen subjectieve indicatoren aanwezig. Het is een objectieve beschrijving van de inhuldiging in 1948 door een journalist. Bij de analyses werden de koppen van artikelen ook aangeduid als vertellerstekst.

Het tegenovergestelde van de scenisch subjectieve verteller is de *panoramisch subjectieve verteller*. Bij het panoramische vertellersperspectief worden gebeurtenissen in grote lijnen en op afstand beschreven (Smulders, 2006). Voorbeeld 6 geeft een voorbeeld van de panoramisch subjectieve verteller.

Voorbeeld 6. Panoramisch subjectieve verteller.

De herinnering aan het beruchte 'kroningsoproer' tijdens de inhuldiging van koningin Beatrix op 30 april 1980 raakt door deze dag verder op de achtergrond.
'Juiste ingrediënten maken van troonwisseling gedroomde dag' - Trouw, 1 mei 2013.

In voorbeeld 6 wordt de inhuldiging van 2013 vergeleken met de inhuldiging van 1980. De gebeurtenis is in grote lijnen en op afstand beschreven, vanuit het oogpunt van een panoramisch subjectieve verteller.

4.2.2 Subjectieve indicatoren

Van alle 53 geanalyseerde artikelen hebben we zin voor zin het aantal subjectieve indicatoren geteld en gecodeerd. Om het perspectief en de vertelafstand te bepalen werd naar de volgende subjectieve indicatoren gekeken: deiktische elementen, conatieve woorden, modale bijwoorden, modale werkwoorden, particulier taalregister, ingebed citaat, syntactische verstoring, en tekstinterferentie vooraf of volgend. Subjectieve indicatoren kunnen naar het personage of de verteller verwijzen. In dit onderzoek werden alleen de subjectieve indicatoren voor de verteller gecodeerd. Tabel 2 toont per geanalyseerde subjectieve indicator een voorbeeld vanuit de subjectieve verteller.

Tabel 2. Subjectieve indicatoren journalist (Vis, 2011)

Subjectieve indicator	Voorbeeld
A. Deiktische element	<i>Nu, hier, op die dag</i>
B. Conatieve woorden	<i>Wat mooi!, Waarom zou ze ook?</i>
C. Modaal bijwoord	<i>Mogelijk, zeker, nog, al, pas</i>
D. Modale werkwoord	<i>Kunnen, moeten, blijken, schijnen</i>
E. Particulier taalregister	<i>Grote ondernemingen haalden per vrachtauto haar personeel van huis, directeuren reden met <u>limousines vol typistes</u> naar hun bureaus en om <u>elke taxi werd slag geleverd</u>.</i>
F. Ingebed citaat	<i>Alleen in het <u>'Zo waarlijk helpe Mij God almachtig'</u> werd zijn naam genoemd.</i>
G. Syntactische verstoring	<i>Ook op Garde de Nord nergens een staker in zicht.</i>

Een deixis is een aanwijzend voornaamwoord of bijwoord. In een subjectieve vertellerstekst kan een deixis voorkomen als: *nu, hier, die, op die plaats of op die dag*. Een deixis geeft subjectiviteit aan doordat het verwijst naar de wereld van de bron (Smulders, 2006). Deiktische woorden als: *morgen, volgende week* en *gisteren* zijn bij de analyse niet aangegeven als een deixis omdat wij krantenberichten geanalyseerd hebben. De datum van de krant staat vast en deze deiktische woorden zijn daarom niet subjectief.

Conatieve woorden en modale woorden zijn woorden die verwijzen naar persoonlijke uitingen. Conatieve woorden kunnen een vraag, een bevel of een woord waar wilskracht uit naar voren komt zoals in voorbeeld B tabel 2. Een vraag in journalistieke teksten creëert conversatie tussen de journalist en de lezer en maakt de tekst daardoor subjectiever.

Er is een modaal bijwoord aanwezig in de zin als een journalist een van de volgende woorden gebruikt: *nog, al, pas, mogelijk, zeker, eigenlijk, hopelijk*. Er is sprake van een modaal werkwoord wanneer een van de volgende werkwoorden subjectief gebruikt worden: *kunnen, moeten, blijken, schijnen*. Modale bij- en werkwoorden geven modaliteit aan waardoor de wereld op een subjectieve manier beschreven wordt (Smulders, 2006).

Particulier taalregister is in een tekst aanwezig als er geen objectieve verwijzing gegeven wordt. Bij het particulier taalregister is een andere verwijzing neutraal. In tabel 2 voorbeeld E zijn 'limousines vol typistes' en 'elke taxi werd slag geleverd' particulier taalregister, verwijzingen hadden ook neutraal omschreven kunnen worden. Het gaat om een subjectieve overdrijving van de verteller, de tekst heeft daarom als perspectief de subjectieve verteller.

Een ingebed citaat werd gecodeerd wanneer er een citaat tussen aanhalingstekens in een zin stond. In de zin in voorbeeld F tabel 2 is 'Zo waarlijk help Mij God almachtig' een ingebed citaat . Er is sprake van verstoring van de syntaxis als de zin grammaticaal niet correct is. In tabel 2 voorbeeld G is er sprake van een syntactische verstoring omdat er geen werkwoord in de zin aanwezig is. De zin is subjectief omdat het opgeschreven spreektaal is.

De laatste subjectieve indicator was tekstinterferentie vooraf en volgend. Wanneer een zin onder het tekstinterferentie perspectief valt en er geen kenmerk voor een subjectieve verteller is dan kan het zijn dat de tekstinterferentie ontstaat door de context. Door de zin vooraf of volgend op tekstinterferentie wordt duidelijk dat het gaat om tekstinterferentie.

4.2.3 Vertelafstand

In een journalistieke tekst is er altijd sprake van twee werelden, de wereld van de journalist en de wereld van de bron of de gebeurtenis. De afstand van de lezer tot de bron of de gebeurtenis werd bij elke zin aangeven als de vertelafstand. Vertelafstand 1 is de kleinste afstand en vertelafstand 5 is de grootste afstand. De vertelafstand is gekoppeld aan het perspectief. Tabel 3 toont een overzicht van de combinaties tussen perspectief en vertelafstand.

Tabel 3 Combinatie vertelafstand en perspectief	
Perspectief	Vertelafstand
Personageperspectief	geen afstand (1)
Tekstinterferentie	afstand klein (2), afstand midden (3), afstand groot (4)
Scenisch subjectieve verteller	afstand klein (2), afstand midden (3), afstand groot (4)
Vertellerstekst	grootst mogelijke afstand (5)
Panoramisch subjectieve verteller	grootst mogelijke afstand (5)

Tabel 3 toont dat bij een *personageperspectief* gekozen werd voor vertelafstand 1. De verteller is afwezig bij het personageperspectief omdat het een direct citaat van het personage is.

Bij het perspectief *tekstinterferentie* en *scenische subjectieve verteller* werd gekozen voor een vertelafstand van 2, 3 of 4. Vertelafstand 2 stond voor klein, vertelafstand 3 stond voor midden en vertelafstand 4 stond voor groot. Bij *tekstinterferentie* is er sprake van vertellerstekst maar kan het tevens kenmerken uit de personagetekst bevatten. Bij tekstinterferentie is de lezer daardoor zijn oriëntatiepunten kwijt. Bij een tekst in tekstinterferentie krijgt de lezer het idee in direct contact te staan met de werkelijkheid van de gebeurtenis en dat de verteller hier niet tussen staat. Er zijn dan

niet altijd subjectieve indicatoren die aanduiden dat het om persoonstekst gaat. Bij tekstinterferentie werd de vertelafstand 2, 3 of 4 daarom intuïtief gekozen. De *scenisch subjectieve verteller* heeft als effect dat er een kleine vertelafstand is, de journalist zit als het ware 'bovenop' de gebeurtenis (Smulders, 2005). Ook bij de scenische subjectieve verteller werd een intuïtieve keuze gemaakt tussen vertelafstand 2, 3 of 4.

Bij het perspectief van de *neutrale verteller* en de *panoramisch subjectieve verteller* werd gekozen voor de grootste vertelafstand 5. Bij een *panoramisch subjectieve verteller* en het *vertellersperspectief* is de lezer zich bewust van het feit dat er verteld wordt en dat hij een bemiddelde toegang heeft tot de werkelijkheid (Smulders, 2005). De vertelafstand tussen de verteller en de gebeurtenis is hier dus groot.

4.3 Verwerking van de gegevens

De subjectieve indicatoren van de journalist, het perspectief en de vertelafstand zijn per zin gecodeerd in SPSS. Tijdens het onderzoek werkten we samen in een onderzoeksgroep van zes personen: Anne Huijgen, Berbel Pietersma, Lotte Kohte, Maartje ter Horst, Michelle van Dijk en Yentl Vermeulen. Voor de start van de werkelijke analyses hebben wij geoefend door alle zes hetzelfde artikel te analyseren. In een bijeenkomst met onze begeleiders werden een paar verschillen en fouten besproken en opgelost. Uit een betrouwbaarheidsanalyse bleek dat de analyses onderling samenhangen, er waren tussen de onderzoekers geen grote verschillen in de manier van analyseren. Het handmatig coderen bleek een betrouwbare methode.

Verschillen tussen gemiddelden werden getoetst met een *een-weg variantieanalyse* in SPSS. Een *Post hoc test* gaf aan bij welke gemiddelden er significante verschillen tussen de jaren waren. Ruwe aantallen, zoals het perspectief, werden getoetst met een *chi-kwadraattoets*. De onafhankelijke variabele was altijd het jaar.

5. Resultaten

5.1 Perspectief

Door alle zinnen uit de geanalyseerde artikelen een perspectief toe te wijzen kunnen we de verandering van het perspectief tussen 1948, 1980 en 2013 weergeven. Tabel 4 toont voor elk jaar hoe vaak een perspectief in de zinnen voorkwam.

Tabel 4 Perspectief per jaar (% (aantal zinnen))				
	1948	1980	2013	Totaal
Personageperspectief	23,1 (86)	31,7 (118)	45,2 (168)	100 (372)
Tekstinterferentie	19,3 (45)	35,6 (83)	45,1 (105)	100 (233)
Scenische verteller	51 (358)	17,5 (123)	31,5 (221)	100 (702)
Vertellerstekst	36,6 (306)	25,9 (217)	37,5 (314)	100 (837)
Panoramische verteller	41,2 (75)	14,8 (27)	44 (80)	100 (182)

Er is een significant verschil gevonden tussen jaar en perspectiefsoort ($\chi^2(8, 2326)=135.2; p<0.001$).

Uit tabel 4 blijkt dat het personageperspectief in 1948 minder voorkwam dan in 1980 en 2013. Het personageperspectief kwam in 1948 in 23,1 procent van de zinnen voor, in 1980 in 31,7 procent van de zinnen en in 2013 in 45,2 procent van de zinnen. De toename van het personageperspectief vond al in 1980 plaats. In 1980 en 2013 werden meer directe citaten gebruikt dan in 1948.

Tekstinterferentie nam toe tussen 1948, 1980 en 2013. Tekstinterferentie kwam in de zinnen in 1948 19,3 procent voor, in 1980 35,6 procent en in 2013 in 45,1 procent van de zinnen. In 1980 werd al een toename gevonden ten opzichte van 1948.

Het scenische vertellersperspectief kwam in 1948 het meest voor. In 1948 werden 51 procent van de zinnen vanuit het scenische vertellersperspectief geschreven, in 1980 17,5 procent van de zinnen maar in 2013 nam het weer toe tot 31,5 procent. Het panoramische verteller perspectief kwam in 1948 vaker voor dan in 1980. In 1948 kwam in 41,2 procent voor en in 1980 14,8 procent. In 2013 kwam het panoramisch vertellersperspectief juist weer meer voor namelijk 44 procent.

Door de jaren heen was er weinig verschil bij het neutrale vertellerperspectief. De vertellerstekst kwam in 36,6 procent van de zinnen voor in 1948, in 25,9 procent in 1980 en in 37,5 procent in 2013. Deze bevinding kan te verklaren zijn omdat wij krantenberichten geanalyseerd hebben. Alle berichten verwezen naar een wezenlijke gebeurtenis, de inhuldiging. Een journalistieke

tekst bestaat omdat het een feitelijke beschrijving moet geven van een gebeurtenis vaak uit een neutraal vertellersperspectief.

5.2 Indicatoren van subjectiviteit

Van alle geanalyseerde teksten hebben we per zin het aantal subjectieve indicatoren van de journalist geteld. Tabel 5 geeft een overzicht van het gemiddeld aantal indicatoren per zin in 1948, 1980 en 2013.

Tabel 5 Aantal subjectieve indicatoren per zin			
	1948	1980	2013
Gemiddeld aantal indicatoren per zin (SD)	1,39 (1,64)	0,97 (1,43)	0,92 (1,46)

Uit tabel 5 blijkt dat het gemiddelde aantal indicatoren per zin tussen 1948 en 2013 is afgenomen ($F(2, 2326)=27.13$; $p<0.001$). In 1948 zijn er gemiddeld 1,39 indicatoren per zin gevonden. In 1980 waren dit gemiddeld 0,97 per zin en in 2013 zijn het gemiddeld 0,92 indicatoren per zin.

Bij deze indicatoren zijn zowel zinnen met subjectieve indicatoren voor de verteller als zinnen met een personageperspectief meegeteld. Uit paragraaf 5.1 blijkt dat het personageperspectief in 1980 en 2013 vaker voorkomt dan in 1948. In dit onderzoek kijken we alleen naar de subjectieve indicatoren van de journalist. Omdat het gemiddelde van het aantal indicatoren per zin bij een personageperspectief daardoor 0 is, is het van belang om de subjectieve indicatoren per zin ook te middelen zonder het personageperspectief. Tabel 6 toont het gemiddeld aantal subjectieve indicatoren per zin in 1948, 1980 en 2013 zonder de zinnen met een personageperspectief.

Tabel 6 Aantal subjectieve indicatoren per zin, zonder personageperspectief			
	1948	1980	2013
Gemiddeld aantal indicatoren per zin (SD)	1,55 (1,65)	1,23 (1,50)	1,13 (1,28)
Aantal zinnen	784	450	720

Uit tabel 6 blijkt dat ook zonder het personageperspectief het aantal subjectieve indicatoren per zin afneemt. In 1948 waren er gemiddeld 1,55 indicatoren per zin, in 1980 waren er gemiddeld 1,23 indicatoren per zin en in 2013 1,13 indicatoren per zin. De subjectiviteit van de journalist is afgenomen.

Wanneer we de jaren vergelijken is er een significant verschil tussen 1948 en 1980 en tussen 1948 en 2013 ($F(2, 1954)=15.52$; $p<0.001$). Er is geen significant verschil tussen 1980 en 2013

($F(2, 1954)=15.52$; $p=0.58$). De teksten uit 1980 en 2013 lijken al op elkaar. De verandering van subjectieve indicatoren die verwijzen naar de journalist vond al in 1980 plaats.

5.3 Vertelafstand

Naar aanleiding van het perspectief en de subjectieve indicatoren werd de vertelafstand gekoppeld aan een zin. De vertelafstand is aangegeven op een schaal van 1 tot 5. Tabel 7 toont de gemiddelde vertelafstand in 1948, 1980 en 2013.

Tabel 7 Gemiddelde vertelafstand per jaar			
	1948	1980	2013
Gemiddelde (SD)	3,95 (1,26)	3,59 (1,56)	3,64 (1,53)

Uit tabel 7 blijkt dat de gemiddelde vertelafstand van alle zinnen in 1948 3,95 was, in 1980 3,59 en in 2013 3,64. Paarsgewijze vergelijkingen toonden aan dat er een significant verschil tussen 1948 en 1980 was. De lezer staat in 1980 dichterbij de gebeurtenis dan in 1948 ($F(2, 2326) 14.64$; $p<0.001$). Er is ook een significant verschil tussen 1948 en 2013. De vertelafstand is afgenomen tussen 1948 en 2013 ($F(2, 2326) 14.64$; $p<0.001$). Er is geen significant verschil tussen 1980 en 2013. De gemiddelde vertelafstand van de teksten in 1980 en 2013 kwam overeen.

De vertelafstand werd gekoppeld aan het perspectief. De resultaten over de vertelafstand zijn daardoor deels afhankelijk van de toename van het personageperspectief sinds 1980. De verteller is bij het personageperspectief afwezig en de lezer is dicht bij de bron. Bij het personageperspectief werd gekozen voor de kleinste vertelafstand en mede daardoor kan er sprake zijn van een afname van de gemiddelde vertelafstand.

6. Conclusie

In dit onderzoek stond de volgende vraag centraal: *Wat is er veranderd in de journalistieke berichtgeving van Nederlandse dagbladen uit 1948, 1980 en 2013 met betrekking tot subjectiviteit?* Er werden 53 nieuwsberichten uit *de Volkskrant*, *NRC* en *Trouw* geanalyseerd met het onderwerp troonopvolging. Om de verandering van subjectiviteit in journalistieke berichtgeving te analyseren hebben we ons gericht op vijf soorten perspectief, subjectiviteit van de journalist en de vertelafstand tussen de lezer en de gebeurtenis.

In de resultaten werd zowel bij het perspectief, de subjectieve indicatoren van de journalist en de vertelafstand geen significant verschil gevonden tussen de teksten uit 1980 en 2013. De verandering van subjectiviteit in journalistieke teksten vond dus al plaats in 1980. Dit komt overeen met de ontwikkelingen die beschreven werden in de cultuurhistorische context van hoofdstuk 2. Vanaf 1980 ontstond er concurrentie tussen de dagbladen. Journalisten schreven niet langer vanuit een politiek of religieuze achtergrond en lezers waren vrij om te kiezen welk dagblad ze lazen. Journalisten brachten het nieuws steeds persoonlijker, lezers konden zich er steeds beter in vinden en het perspectief veranderde (RMO, 2003, p. 85).

Uit de resultaten van dit onderzoek blijkt een afname van de scenisch subjectieve verteller tussen 1948, 1980 en 2013. Subjectieve indicatoren verwijzen bij het scenische vertellersperspectief naar de subjectiviteit van de journalist. In 1948 werden dan ook meer subjectieve indicatoren gevonden dan in 1980 en 2013. In de artikelen van 1948 stelde een verteller zich dus subjectiever op in vergelijking met 1980 en 2013. Het neutrale vertellersperspectief kwam in 1948, 1980 en 2013 ongeveer even vaak voor. Een neutrale vertellerstekst bevatte geen subjectieve indicatoren, er wordt een objectieve beschrijving van het nieuws gegeven. Bij de subjectieve en het neutrale vertellersperspectief is de lezer zich bewust dat de journalist aan het vertellen is en de lezer een bemiddelde toegang heeft tot de werkelijkheid (Smulders, 2005). In 1948 is de vertelafstand tussen de lezer en de gebeurtenis daardoor groter dan in 1980 en 2013.

In 1980 en 2013 bleek er vervolgens een toename van het personageperspectief en tekstinterferentie ten opzichte van 1948. Er kwam meer subjectiviteit van de bron in de teksten. De bron kwam vanaf 1980 vaker aan het woord door middel van citaten in het personageperspectief. Een toename van het personageperspectief werd in eerder onderzoek ook gevonden (Vis, 2011). Deze resultaten breidden wij onder andere uit met de vertelafstand. Doordat de bron zelf aan het woord is bij het personageperspectief is er een zeer kleine vertelafstand tussen de lezer en de bron. Door een toename van het personageperspectief in 1980 en 2013 was de vertelafstand gemiddeld kleiner dan in 1948. De vertelafstand nam vooral af tussen 1948 en 1980, vanaf 1980 bleef de vertelafstand ongeveer gelijk.

Kortom kunnen we stellen dat de subjectiviteit van de journalist afnam tussen 1948 en 2013. De journalist zelf is niet subjectiever gaan schrijven maar er kwam meer subjectiviteit in de tekst door een toename van het personageperspectief. De verteller maakt de tekst in 1980 en 2013 subjectiever door het letterlijk citeren van de bron. De vertelafstand is in 1980 en 2013 kleiner dan in 1948. Het nieuws is dichterbij de lezer komen te staan.

7. Discussie

7.1 Relatie met voorgaand onderzoek

De resultaten uit dit onderzoek komen deels overeen met de resultaten uit eerder onderzoek. Piers (2009) kwam tot de conclusie dat er in hedendaagse artikelen vaker een directe rede werd gebruikt. Lok (2009) kwam tot de conclusie dat het personageperspectief vaker voorkwam in 2002 dan in 1950. Vis (2011) concludeerde dat de subjectiviteit van de bron toenam maar dat er een afname van subjectiviteit van de journalist waargenomen kan worden. Nieuwsberichten worden subjectiever door het opnemen van letterlijk geciteerde taal (Vis, 2011). Wij komen ook tot de conclusie dat het personageperspectief vaker voorkwam in 1980 en 2013 en dat de subjectiviteit van de verteller in 1948 groter was dan in 1980 en 2013.

Tegenstrijdig met onze resultaten zijn de resultaten van Lok (2009) over het perspectief tekstinterferentie. Bij Lok (2009) werden bronnen in 1950 vaak op een indirecte manier aangehaald, vanuit tekstinterferentie. In 2002 werden het personageperspectief en vertellersperspectief strenger gescheiden en werden bronnen vaker direct aangehaald (Lok, 2009). Een verklaring hiervoor kan liggen bij de keuze voor juridische nieuwsberichten in het onderzoek van Lok (2009). In de juridische nieuwsberichten uit 1950 werd het slachtoffer of de bron vaak indirect aangehaald door een advocaat. In de juridische nieuwsberichten uit 2013 werd de bron vaak direct aangehaald. Het slachtoffer sprak dan direct en niet via een advocaat. Uit de resultaten van dit onderzoek blijkt juist een toename van tekstinterferentie in 1980 en 2013 ten opzichte van 1948. In dit onderzoek werd niet naar juridische teksten gekeken. Daarom is het mogelijk dat wij niet tot de conclusie van Lok (2009) komen dat het personage en de bron in de huidige journalistieke berichtgeving strikter gescheiden worden.

Gelijktijdig met dit onderzoek deed Nijland (2013) ook onderzoek naar informalisering in de journalistieke berichtgeving. De onderzoeksvraag luidde: *welke retorische veranderingen op het gebied van tekst en vormgeving doen zich voor in Nederlandse dagbladen in de periode van 1948 tot 2013, en wat is het verband met de cultuurhistorische ontwikkelingen uit die periode?*

De veranderingen in 1948, 1980 en 2013 werden op een hermeneutische wijze onderzocht. Dit betekent dat de kranten geobserveerd en geïnterpreteerd werden. Er werd naar dezelfde periodes en het onderwerp troonopvolging gekeken. Nijland (2013) keek in tegenstelling tot dit onderzoek maar naar één krant, *de Volkskrant*. Terwijl in ons onderzoek de nadruk lag op microniveau bij de veranderingen op linguïstisch niveau, lag in het onderzoek van Nijland (2013) juist de nadruk op macroniveau bij de indeling van tekst en beeld in de kranten door de abstracte verteller.

Uit de resultaten van Nijland (2013) bleek dat de krant in 1948 onoverzichtelijk en sober was. In 1980 werden er verschillende veranderingen doorgevoerd. Er kwam meer wit op de pagina's, de tekst werd omkaderd en de tekst werd per onderwerp ingedeeld. In 2013 kwamen er aparte katernen, was het formaat veranderd en was er een toename van het aantal pagina's en genres. Meninge n werden geuit in een column en er werden voetnoten en commentaren toegevoegd. In 1948 werd de vormgeving nog per artikel gedaan en in 2013 werd de vormgeving per pagina gedaan. Nijland (2013) kwam tot de conclusie dat niet alleen op het niveau van de verteller, de linguïstische veranderingen (microniveau) maar ook de vormgeving (macroniveau) een belangrijke rol speelde in het proces van informalisering. De grootste verandering met betrekking tot subjectivering ten opzichte van 1948 werd daarbij gevonden in 2013. Dit is een tegenstrijdig resultaat met dit onderzoek. In ons onderzoek werd namelijk het grootste verschil al in 1980 gevonden en veranderde er tussen 1980 en 2013 weinig. De resultaten op microniveau hebben mogelijk eerder plaatsgevonden dan de resultaten op macroniveau.

7.2 Vervolgonderzoek

De beperkingen van dit onderzoek kunnen liggen bij de keuze van het onderwerp. De 53 geanalyseerde nieuwsberichten hadden allemaal het onderwerp troonopvolging. Er is een vergelijking mogelijk doordat de teksten over hetzelfde onderwerp gaan. Maar het kan ook zijn dat journalisten bij een uitzonderlijk onderwerp als de inhuldiging van een nieuwe koning of koningin juist anders schrijven. Hierdoor kan dit onderwerp een beperkt beeld vormen van de journalistieke berichtgeving in de gehele periode.

Uit onze resultaten blijkt dat de verandering van subjectiviteit in journalistieke teksten al plaatsvond in 1980. Deze aanvullende bevinding kan mogelijk ook andere oorzaken hebben. Een voor de hand liggende oorzaak is dat de inhuldiging in 1980 anders verliep dan die in 1948 en 2013. In 1980 was er sprake van oproer en opstand. Krakers en radicale jongeren protesteerden op de straat en hadden plannen om de inhuldiging te verstoren. Een journalist kan door deze opstand meer subjectiviteit van de bron in tekst hebben gebracht. Een journalist kan met citaten verschillende meningen van groepen aanhalen bijvoorbeeld van de krakers, jongeren, feestgangers en de koningin zelf. In vervolgonderzoek is het door deze redenen beter om meerdere onderwerpen te analyseren of een neutraler onderwerp te kiezen.

8. Literatuur

Bal, M. (1980). *De theorie van vertellen en verhalen. Inleiding in de narratologie*. Muiderberg: Coutinho.

Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity.

Lok, A. (2009). *Recht van spreken. Perspectief in veertien journalistieke teksten uit een juridische context uit 1950 en 2002*. Amsterdam: Vrije Universiteit.

Nijland, L. (2013). *Ontwikkeling dagbladjournalistiek*. Bachelorscriptie Nederlandse taal en cultuur. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Piers, C. (2009). *Betrokkenheid in Journalistieke Teksten: Een vergelijking tussen artikelen van toen en nu*. Amsterdam: Vrije Universiteit.

Ruiter, F. & Smulders W. (1996). *Literatuur en moderniteit in Nederland 1840-1990*. Amsterdam: de Arbeiderspers.

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2003). *Medialogica. Over het krachtenveld tussen burgers, media en politiek*. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.

Smulders, W. (2005). *Spiegel aan de wand. Inleiding tot de analyse en interpretatie van verhalen*. Interne publicatie. Utrecht: UU Letteren.

Smulders, W. e.a. (2006). *Werkboek epiek en dramatiek*. Interne publicatie, afdeling Moderne Letterkunde. Utrecht: departement Nederlands, Universiteit Utrecht.

Vis, K. (2011). *Subjectivity in news discourse. A corpus linguistic analysis of informalization*. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.

Wijfjes, H. (2004). *Journalistiek in Nederland 1850-2000*. Amsterdam: Boom Lemma Uitgevers.

Bijlage 1 - Overzicht corpus

De Volkskrant

1948

1. Vorstin en volk verenigt in de Nieuwe Kerk. 146 parlamentsleden zweren trouw aan de nieuwe koningin.
2. Een koninklijk schouwspel.
3. Het verhaal voor onze kindskinderen. Juliana onder haar koningsmantel.
4. De koningin voor de eedaflegging: 'na veel innerlijke strijd ben ik bereid'.
5. Onvergetelijke tocht van grootste schoonheid. Gouden koets bracht Amsterdam tot laaiende Geestdrift.
6. 'Zoals een goed koning schuldig is te doen'.

1980

1. Bij troonsbestijging nieuwe koningin. Rellen overschaduwen inhuldiging. Beatrix vertrouwen nodig voor ambt.
2. Veldslag gaat nog laat door. Politie in moeilijkheden bij straatgevechten.
3. Elite onverstoort. Sirenes hoorbaar in Nieuwe Kerk.
4. Koningin tot parlement: 'voor vrede moeten wij ons inspannen'
5. 'Monarchie laat gezicht zien'
6. Gewijde sfeer in kerk. Politici tonen zich onverstoort.

2013

1. 'Voor de tv voel je de sfeer niet'
2. 'Daar sta je dan als koning, met al die wijze lessen'
3. 'De wal springt en zingt voor de koning in de verte'
4. 'Ahoy galmt, maar op pleinen en in cafés blijft het stil.'
5. 'Het anti-monarchistisch wit verdrinkt in geel en oranje'
6. 'Hier wonen niet van die kakkers zoals in Wassenaar'

NRC

1948

1. 'Schittering en waardigheid in de Nieuwe Kerk'
2. 'Stoet vol kleur en statigheid'
3. 'Rondom paleis en Nieuwe Kerk'
4. 'Kroningsspel werd een uitbundige blijde apotheose'
5. 'De rijtoer: één langdurig, geestdriftig huldebetoon'
6. 'Het bewind aanvaard in een tijd van kentering'

1980

1. 'Straatoproer en plundering in Amsterdam'
2. 'Wiegel hekelt uitzending van NOS en van VARA'
3. 'Elektrische wapenstok gevraagd'
4. 'Krakers: wij hadden met rellen Waterlooplein niets te maken'
5. 'Nagemaakte pamfletten waarschuwen voor actie'

2013

1. 'Verbinden en verbondenheid: de Oranjes willen geen franje zijn'
2. 'Een wel heel perfect getimede 'inschattingsfout' van de politie'
3. 'Troonopvolger Amalia maakt indruk'
4. 'De Koning laat God en de wereld erbuiten'
5. 'Koningslied roert Ahoy tot tranen, maar op het IJ vervliegt de muziek'
6. 'De huishoudpot wordt gespekt op de vrijmarkt'

Trouw

1948

1. De gouden koets rijdt door Amsterdam, honderdduizenden kwamen ogen te kort
2. Nachtwake der moedigen, Duizenden zagen slechts het dak van de Gouden koets
3. Tussen paleis en nieuwe kerk. Luisterrijke gang van de nieuwe koningin. Praal en staatsie onder grauwe lucht
4. Kroningscaleche rijdt door een juichende hoofdstad
5. Zaterdag 12 uur op de Dam. Onvergetelijke ogenblikken voor duizendkoppige menigte
6. Toen de nieuwe vorstin studente was, mijn mooiste tijd als pedel van Leidens universiteit

1980

1. Koningin Beatrix aanvaardt 'grote en mooie opdracht', Inhuldiging in rumoerige stad
2. Politie was toestand laat in de avond meester, Bij ongeregelde heden in de hoofdstad veel gewonden
3. Twee koninginnen in de Nieuwe Kerk
4. Regisseur had rellen voorzien in draaiboek. Honderden boze reacties op tv-uitzending NOS
5. Pen leverde moeilijkheden op. Juliana ontroerd bij tekenen akte
6. Van Agt 'Vreugde en vertrouwen'

2013

1. 'Troonwisseling vol vertrouwen'
2. 'Amsterdam was geheel van de Oranjes'
3. 'Juiste ingrediënten maken van troonwisseling gedroomde dag'
4. 'Relatief rustig op straat, vooral tijdens ceremonies'
5. 'Maximania' vooral zaak Argentijnse pers'
6. 'Hoe moet het nu met Dia di Rincon?'

Bijlage 2 – Analyse voorbeeld

NRC, 7 september 1948

'Rondom paleis en Nieuwe Kerk' (1)

Boeiende taferelen (2)

Reeds vroeg in de morgen dreunden gisteren over de hoofdstad de 201 saluutschoten van de in de haven liggende oorlogsbodems ter verkondiging van de dag van inhuldiging (3.1) : de hemel was bewolkt, maar de somberheid er van werd verdreven door het gebeier van de klokken en door koraalmuziek van de peristyle van de Nieuwe Kerk op de Dam, het podium van deze dag, waar velen zich de avond tevoren reeds een plaats hadden veroverd (3.2). Doch niet alleen daar(4). In de vroege morgen zag men overal langs de weg, die de gouden koets zou volgen, reeds toeschouwers, die zich van een goede plaats wilden verzekeren (5.1) en naarmate de ochtend vorderde, tekende zich de weg, waarlangs de ingehuldigde Koningin zou rijden, steeds duidelijker af in de rijen mensen, die zich daarlangs schaarden (5.2).

Niettemin zouden zij nog uren en uren hebben te wachten, want eerst stond er de plechtige inhuldiging nog te geschieden in de Nieuwe Kerk (6).

Tabel 8. Analyse voorbeeld de Volkskrant 1948

Zin	Deelzin	Begin alinea	Koptekst	Aantal woorden	Perspectief	Subjectieve indicatoren	Vertelafstand
1	Nee	Nee	Ja	5	Neutrale vertellerstekst	Nee	5:Grootst mogelijke afstand
2	Nee	Nee	Ja	2	Neutrale vertellerstekst	Nee	5:Grootst mogelijke afstand
3.1	Ja, deelzin 1	Ja	Nee	27	Panoramisch subjectieve verteller	- Modaal bijwoord - Deixis - Particulier taalregister	5:Grootst mogelijke afstand
3.2	Ja, deelzin 1	Nee	Nee	46	Scenisch subjectieve verteller	- Particulier taalregister - Deixis - Modaal bijwoord	4: Vertelafstand groot
4	Nee	Nee	Nee	4	Panoramisch subjectieve verteller	Verstoring van de syntaxis. (geen werkwoord)	5:Grootst mogelijke afstand

Zin	Deelzin	Begin alinea	Koptekst	Aantal woorden	Perspectief	Subjectieve indicatoren	Vertelafstand
5.1	Ja, deelzin 1	Nee	Nee	26	Panoramisch subjectieve verteller	- Modaal bijwoord - Particulier taalregister	5: Grootst mogelijke afstand
5.2	Ja, Deelzin 2	Nee	Nee	26	Neutrale verteller	Nee	5: Grootst mogelijke afstand
6	Nee	Ja	Nee	24	Scenisch subjectieve verteller	- Particulier taalregister - Modaal bijwoord	3: Vertelafstand midden

---